

בית הדין הגדול

בפני כבוד הדיינים:

תיק מספר:	1094102/1	הרב יצחק אלמליח	דיין
תאריך:	כ"ג באדר התשע"ז 21/03/2017	הרב אליהו הישריק	דיין
מבקש	הרב פלוני	הרב שלמה שפירא	דיין
משיב			
הנדון:	דחיית בקשה לאישור רישיון טוען-רבני על סמך כושר רב עיר		
נושא הדיון:	דחיית בקשה לאישור רישיון טו"ר על סמך כושר רב עיר		

פסק דין

א) לפני בית הדין מונחת בקשתו של הרב [א'] לקבל אישור לרישיון טוען-רבני. בקשתו נסמכת על האמור בתקנה 5(א)(2) לתקנת הטוענים הרבניים תשס"א-2001.

5. (א) בית הדין הרבני הגדול רשאי לפטור מהבחינות הנערכות לפי תקנה (3)2, כולן או מקצתן -

(1) מי שכשיר להתמנות לדיין;

(2) מי שכשיר להיבחר לרב עיר.

(ב) מי שעבר בהצלחה בחינה בדיינות, ניתן לפוטרו מבחינה באותו חומר שנבחן בו.

להלן דברי המבקש בהופעתו לפנינו:

"עברתי מבחנים ברבנות הראשית לרב עיר, עשיתי 12 מבחנים, ומבחנים על תקנות הדיון וחוק חלק א' עד סימן ע"ה, למדתי אבן העזר ובקרוב אגש למבחן, חיברתי גם ספרים בנושא [...]"

לא חזרתי על החומר ברמה לימודית אמרו לי לגשת לראיון, אמנם יש לי זיכרון בראש מהנושאים. אך אני לא מונח בחומר היום."

בית הדין הוסיף לשאול:

"אם אנו מאשרים כעת לתת לך כושר טוען-רבני, אז איך תוכל לייצג אנשים אם אתה לא זוכר. הרי מחר יפנה אליך מישהו שירצה שתייצג אותו, איך תייצגו אם אתה לא בקי בחומר?"

המבקש השיב:

"אני לא מתכוון לעבוד בזה בפועל, כי כרגע אני עובד מדינה. באתי לראיון, התקנות אומרות מי שיש לו כושר רב עיר יכול לקבל כושר לטוען-רבני."

בית הדין חזר ושאל את המבקש:

"אבל זה לא אותו חומר של בתי הדין, אולי רק הלכות עדות, אבל הדברים הכבדים של אבן העזר טוען ונטען ומעמד אישי זה דברים יסודיים שצריך לדעת אותם. בנוסף יש לטוען-רבני 6 מבחנים בנושא וגם מבחן על החוקים זה חומר רב, ורצו לחסוך את המבחנים למי שהוא יודע."

בתגובה לדברינו ענה המבקש:

"אני באתי לכאן מכוח התקנות, אני לא אומר לכם על משהו שאני יודע ואני לא יודע. זו קושייה על התקנות שקבעו כך. אם אצטרך להופיע אני אלמד את החומר."

העולה מדברי המבקש, שהלה קיבל כושר לרב עיר אחרי שעמד בבחינות רבות בהצלחה. עם זאת החומר הנצרך לצורך מתן כושר לרב עיר אינו רלוונטי לגבי עיסוקו של טוען רבני שתפקידו לייצג לקוחות לפני בית הדין הרבני. לשון התקנה מאפשר לקבלת רישיון לטוען-רבני לאדם במעמדו, והתקנות לא מצריכות ידע בעניינים הנצרכים למילוי התפקיד. ואכן בית הדין מסכים עם דבריו האחרונים של המבקש שהקשה על עצם תקנה זו, והעיר שאכן שאלתו שאלה מצוינת.

בנוסף לאמור המבקש עבר חלק מהמבחנים לדיינות, ולדבריו מתכוון לעבור בחינה נוספת. עם זאת המבקש הודה שכיום אין הוא שקוע בעניינים אלו (כמובן שאין טענה כלפיו), מפני שעוסק בעניינים אחרים. עם זאת במידה ויקבל רישיון לטוען-רבני ואם ירצה לעסוק במקצוע זה, ילמד הנצרך ממנו. בכל אופן כיום אינו נמצא במצב שיכול להבחן על החומר הנצרך לקבלת רישיון לטוען רבני.

מכיוון שהמבקש הודה שכיום אין הוא שולט בחומר, ואין ביכולתו לייצג בעל דין בבי"ד, בוודאי שאין מקום להיענות לבקשתו להעניק לו רישיון להיות טוען רבני.

ב) עם זאת המבקש העלה שאלה, על מתקני התקנות המאפשרים למי שיש לו כושר להיות רב עיר לקבל רישיון להיות טוען רבני, ואכן שאלתו שאלה קשה, ולפיכך חובתנו להבהיר הדברים, ובפרט האם יש מקום לתקנה זו. שנהי שסעיף (א) לתקנה הקובע שמי שכשר לכהן כדיין, אחרי שעמד בבחינות ניתן לפוטרו מבחינות, וסעיף (ב) הקובע שמי שעבר בהצלחה בחינה לדיינות ניתן לפוטרו מבחינה באותו חומר שנבחן בו, הוא הגיוני שהרי מכיוון שעבר בחינה לדיינות ונבחן בחומר זה ובהיקף גדול ונרחב מהנדרש בבחינה לטוען-רבני, שוב נימא בכלל מאתיים מנה. אך מהיכי תיתי שמי שנבחן על נושאים שאין להם קשר לתחום עיסוקו של הטוען הרבני יוכל להפטר מבחינות הבוחנות כישוריו ויכולותיו לעסוק בתפקיד זה.

כשנדמה הדברים, האם מי שקיבל תעודת הוראה יהיה כשיר להופיע כטוען-רבני, אף שלמד להופיע ולדבר לפני קהל, שהרי אין קשר בין מה שלמד לצורך התעודה

שקיבל, למה שנצרך לצורך התעודה החדשה. ויותר מזה, האם מי שלמד רפואה והתמחה בתחום מסוים כגון רפואת עיניים יוכל לשמש כרופא שיניים או כמנתח לב, ואף שכל שלושת העיסוקים הנ"ל הם ברפואה, ברור שמי שמוסמך לאחד לא יהיה מוסמך לאחרים ובודאי לא יוכל לעסוק בהם. והכי נמי בנידון דידן מי שמוכשר לכהן כרב עיר אין כישורים אלו רלוונטיים לייצוג לפני בית הדין.

חובתנו להקדים שבגין תמיהות אלו החליטו חברי בית הדין הגדול בכינוסם בחודש אלול תשע"ו לערוך מספר עדכונים בתקנות אלו כדלהלן:

[תיקון] תקנה 5 [5]

1. בתקנות הטוענים הרבניים, התשס"א-2001 (להלן – התקנות העיקריות), בתקנה 5 –

(א) לאחר המילים "בית הדין הגדול" יבוא "במותב של שלושה דיינים או יותר, ולאחר המילה "מקצתן" יבוא "חוץ מבחינה בתחום המעשי של המקצוע".

(ב) בפסקה (א)(2) בסופה יבוא "ובלבד שבית הדין הגדול שוכנע לאחר שהמבקש הופיע לפניו כי יש לו ידיעות מספיקות בנושאים הנבחנים ע"י הוועדה הבוחנת".

[תיקון] תקנה 6 [6]

2. בתקנות העיקריות אחרי תקנת משנה (ב) יבוא:
(ג) "בית הדין הרבני הגדול במותב של שלושה דיינים או יותר מוסמך לפטור מבקש חידוש רישיון מעמידה בבחינות, גם אם חלפו יותר מעשר שנים מיום שפקע תוקפו של הרישיון הקודם, אם התרשם כי אין בחלוף הזמן כדי לפגוע בידיעותיו ובכשירותו של המבקש לייצג כראוי בעלי דין לפני בית הדין הרבני".

יש לציין שבזמן האחרון הוגשו בקשות רבות לבית הדין הגדול לאשר רישיון לטוען-רבני על סמך כושר לרב עיר, באחד המקרים הופיע לפנינו מבקש שעבר בהצלחה ובהצטיינות הבחינות לרבנות חיבר מספר ספרים, אך כשנשאל לגבי העניינים הנידונים בבית הדין לא ידע להסביר מושגים בסיסיים הנצרכים לטוען-רבני, מהו גט מעושה ומה היא הרחקה דר"ת. במקרה אחר הופיע לפני בית הדין מי שקיבל כושר לרב עיר בשנת תשנ"ג סמיכה ע"י רבנים חשובים לדון בשנת תשנ"ו, עבר חלק מהבחינות לדיינות ולאחרות ממתין לקבלת תשובות, הנ"ל אינו עוסק כיום בנושאים המשיקים לעבודת בית הדין. לפיכך חובה עלינו לבאר האם התעודות והמסמכים שניתנו לפני שנים רבות בתקופת לימודיו הם רלוונטיים בנידון דידן. וככלל לקבוע מהם המדדים שעל פיהן ייתן בית הדין הגדול אישור לכהן כטוען-רבני. שהרי לשון התקנות הוא: "בית הדין הרבני הגדול רשאי לפטור מהבחינות", רשאי ולא חייב. הנחיות אלו אף שלא התפרסמו עדיין, והליך קביעתם כתקנות מחייבות לא הושלם, אינם כהמלצה גרידא שהרי יש סיבה לקביעתם. ובודאי שיהוו הנחיה לבית הדין למתן רישיון לטוען רבני.

(ג) המקור החוקי לתקנות הטוענים הרבניים הוא בסעיף 27 לחוק הדיינים שז"ל:

27. (א) השר ממונה על ביצוע חוק זה והוא רשאי להתקין תקנות לביצועו [...] השר, בהסכמת נשיא בית הדין הרבני הגדול ובהתייעצות עם חבר דייני בית הדין הרבני הגדול ומועצת הרבנות הראשית לישראל, רשאי לקבוע בתקנות - [...]

(2) את סדרי ייצוגם של בעלי דין לפני בתי דין רבניים על ידי מי שאינו עורך דין; [...]

(ב) תקנות לפי סעיף זה טעונות אישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת.

במסגרת זו נקבע בתקנות הטוענים הרבניים סעיף 5(א)(2) הנזכר לעיל הקובע שמי שכשיר לכהן כרב עיר זכאי לקבלת רישיון לשמש כטוען רבני.

נקדים ונאמר מקצועות התורה רבים ורחבים מני ים. אין ספק שמי שלמד שו"ע או"ח ויו"ד וסימנים בודדים באהע"ז ובחו"מ הוא ת"ח גדול, ועל פי הכללים שנקבעו הוא זכאי לקבל כושר להיות רב עיר, אך עדיין לעניין העיסוק והפסיקה בעניינים אחרים של תורה אין הוא מוסמך, לפיכך ברור שמי שיש לו כושר להיות רב עיר, ואפילו מי שמכהן בפועל כרב עיר, אין בדבר זה בכדי להוכיח על יכולתו לכהן כדיין, ובדרך כלל אין הוא יכול לכהן כדיין, עד שיעמוד בבחינות ויתברר שיש לו ידיעה מספקת בחלקים אחרים של התורה, אבהע"ז וחו"מ. לפיכך הכושר להיות רב עיר, הוא לעניין זה בלבד. ואף שכל התורה עניין אחד (עין תוספתא סנהדרין פ"ז) פוק חזי מאי עמא דבר, וידוע שת"ח רבים בקיאים ויודעים באחד או בכמה ממקצועות התורה ולא בקיאים בנושאים אחרים עיין שבת (דף קיד ע"א):

"ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שממנין אותו פרנס על הציבור - זה ששואלין אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר, ואפילו במסכת כלה. ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם שבני עירו מצווין לעשות לו מלאכתו - זה שמניח חפצו ועוסק בחפצי שמים, והני מילי - למיטרח בריפתיה. ואמר רבי יוחנן: איזהו תלמיד חכם - כל ששואלין אותו הלכה בכל מקום ואומרה. למאי נפקא מינה - למנוייה פרנס על הציבור. אי בחדא מסכתא - באתריה, אי בכליה תנויה - בריש מתיבתא."

ובחידושי המאירי (שם) ביאר:

"איזהו ת"ח שראוי למנותו פרנס על הציבור כל ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר ואפילו במסכת כלה כלומר אף על פי שאינה רגילה וי"א בה להקל וגורסים בהלכות כלה כלומר בהלכות מועדות שהיה מנהגם לדרוש בהם תמיד ובכלל זה בכל ענינים שצריכים לאיסור והיתר אף על פי שאינו בקי כל כך בדינים."

ועיי"ש במהרש"א בחידושי אגדות:

"בכל הני קרא ת"ח בשם לויי דאינו ת"ח לכל דבר רק לאותו דבר דאיזה ת"ח שמחזירין כו' אף שאינו ת"ח גמור כיון שיש בו מדה זו להקפיד בעינו לעיין בבגדו אפי' מצד אחד יש להאמינו במדה זו על האבידה בטביעת עין ואיזה ת"ח הממנין כו' ר"ל על כל דבר שממנין את האדם מקרי פרנס לאותו דבר כיון ששואלין אותו דבר הלכה ר"ל בדבר הלכה של אותו דבר שמינו אותו עליה ולא בעי לידע שאר הלכות וכן איזהו ת"ח שבני עירו כו' לא איירי בת"ח גמור אלא שעוסק בחפצי שמים כגון בצרכי צבור אבל איזהו ת"ח כל ששואלין כו' הוא סתם ת"ח גמור בלא שם אחר והיינו כל ששואלין אותו הלכה בכ"מ ואמר דנ"מ למנויה פרנס על הצבור בכל מילי אי באתריה או לריש מתיבתא כדמסיק ודו"ק."

ועיין ב"מ (דף קיד ע"ב): "בארבעה לא מצינא, בשיתא מצינא". וברש"י שם:

"בארבעה לא מצינא - בגירסא דארבעה סדרין, כגון מועד ישועות נשים שהן נוהגות בזמן הזה כבזמן הבית, וקדשים נמי כדכתיב ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי ואמרינן (מנחות קי, א): אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה בכל מקום - מעלה עליהן הכתוב כאילו מקריבין אותן בבית המקדש.

בשיתא מצינא - בתמיהה, זרעים אינו נוהג בחוצה לארץ, וכן טהרות."

ועיין במהרש"א בחידושי אגדות (שם):

"בשיתא כו' עיין פרש"י. ועי"ל בארבעה דהיינו בסדר רביעי מש"ס שהוא סדר נזיקין לא מצינא שהרי מבעיא לי ממך מהו שיסדרו בב"ח כו' דדין זה מסדר נזיקין הוא ולא הוה ידענא דגמרינן מיכה מיכה. בשיתא מצינא דהיינו סדר טהרות שהוא סדר ששי מהש"ס."

והיום מצויים ת"ח רבים שאינם מצויים אף בתלתא ובודאי לא בארבעה.

וכיוון שברור שיש סוגים שונים של ת"ח, לעניין כל מינוי צריכים לבחון היטב אם ראוי למינוי זה. ואין בעובדא שראוי למנותו לעניינים מסוימים בכדי לפגוע בשם ת"ח שנקרא. ואדרבה עצם האפשרות לאפשר לו לעסוק בדברים שאינו ראוי להם מהווה פגיעה בכבודו. ובפרט אם יבקש לאפשר לו העיסוק בדברים שאינו מוכשר להם, ולא נוכל להיענות לו, ומדוע שנבייש ת"ח ונשלה אותו לבקש דבר שלא ראוי שיקבל ולא נוכל להענות לו.

ד) קיימ"ל שסומכים וממנים לדברים יחידים, ואף מי שאינו בקי בכל התורה יכול להתמנות כמורה הוראה בדברים בהם הוא בקי. ומצינו בעניין הסמיכה והרשות להוראה שההוראה בענייני או"ח ויו"ד הינה נפרדת מההוראה באהע"ז וחו"מ וצריכים מינויים נפרדים וספציפיים כדאיתא בסנהדרין (דף ה ע"א):

"מאי רשותא? כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? - יורה. ידין? - ידין. יתיר בכורות? - יתיר. כי הוה נחית רב לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחותי יורד לבבל, יורה? - יורה. - ידין? - ידין. - יתיר בכורות? - אל יתיר."

וברש"י (שם):

"יורה - איסור והיתר, אמר להם רבי: יורה, ולקמן פריך: אי גמיר, למה ליה רשותא בהוראה?"

ידין - ברשות, ויפטר מלשלם."

וביד רמ"ה (שם):

"יורה באיסור והיתר וטומאה וטהרה ואמר ליה יורה, דיני ממונות על מנת להפטר אמר ליה ידין."

ומבואר בדברי הגמ' שם (דף ה ע"ב) שרבי לא נתן רשות לרב להתיר בכורות: "יתיר בכורות אל יתיר. - מאי טעמא? - אילימא משום דלא חכים - הא קא אמרינן דחכים טובא! - והאמר רב: שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר! - [...] משום הא גופיה, דרב בקיע במומי טפי, ושרי מומי דלא ידעי אינשי, ואמרי: כי האי גוונא שרא רב, ואתו למשרי מום עובר."

והיינו שהייתה הוא אמינא שרב לא בקי בדיני בכורות ואפילו הכי מינו אותו לדברים שהוא בקי בהם ומשמע מדברי הגמ' שהמינוי לדון בענייני אורח חיים ויורה דעה הוא

נקרא יורה, ומינוי לדון בענייני אהע"ז וחו"מ נקרא ידין.

ושם איתא: "פשיטא, לפלגא - הא קאמר דמהני". ופרש"י (שם):
"לפלגא - כגון רב, דיהיבי להו רשותא למידן ולא להתיר בכורות."

ומצינו בגיטין (דף ה ע"ב) ד"רבי אחי דהוה ממונה אגיטי". וברש"י (שם):
"ממונה אגיטי - דקי"ל (קידושין דף ו:): כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יאה לו
עסק עמהן והוה ממנו גברא רבה לאורויי היכי נעביד."

ש"מ שממנים אנשים מיוחדים לפסוק בעניינים של תורה אף לדברים יחידים וכל
אחד היה מומחה בעניינים שהופקד עליהם, ובקי בדברים, הדברים אמורים לענין
מינוי מורי הוראה, אך ברור שאין חילוק בדבר בין מי שממונה לדון, לבין מי שממונה
לעסוק בעניינים אחרים של תורה כגון טוען רבני.

ה) ועיין בלשון הרמב"ם (פ"ד מהל' סנהדרין ה"ח) שכתב:
"ויש להן למנות כל מי שירצו לדברים יחידים, והוא שיהיה ראוי לכל הדברים, כיצד
חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבית דין לסמוך אותו וליתן לו רשות
לדון ולא להורות באיסור והיתר, או יתנו לו רשות באיסור והיתר ולא לדון דיני ממונות,
או יתנו רשות לזה ולזה אבל לא לדון דיני קנסות, או לדון דיני קנסות אבל לא להתיר
בכורות במומין, או יתנו לו רשות להתיר נדרים בלבד או לראות כתמים וכן כל כיוצא
בהן."

ומפשט לשונו משמע שגם מי שממונה לדברים יחידים צריך שיהיה עכ"פ ראוי לדון
בכל הדברים ומקור דברי הרמב"ם הוא מירושלמי חגיגה (פ"א ה"ח) וזה שלא כאמור
בסוגיית הגמ' שהזכרנו ועיין מש"כ בזה בקצה"ח (סימן ז ס"ק ב) ועיין בזה במנחת
חינוך (מצוה תצא). ויש לומר שהבבלי חולק על הירושלמי בזה. אך לענין הלכה
למעשה פשט דברי הגמ' מורה שסומכים רק למקצת דברים, אף שאינו יודע כל
התורה כולה. ואף אם נימא כדעת הרמב"ם לענין סמיכה מהתורה, אכתי כיום
שהסמיכה היא ממנהג, סומכים רק לחלק מהדברים.

ועיין בתשובת הריב"ש (סימן רעא) שדן מהו מקור הסמיכה שנהגו כיום, וז"ל:
"תחלת כל דבר צריך לבאר מה זו סמיכה שנהגו בצרפת ובאשכנז שהרבנים נסמכים
והם סומכים אחרים. שהרי הסמיכה שהיתה בימי רז"ל היתה כדי לדון דיני נפשות
ודיני קנסות שצריכין מומחין ר"ל סמוכין שהיו נסמכין מסמוכים אחרים. וגם הם
מסמיכים אחרים איש מאיש עד משה רבינו ע"ה. והסמוכין היו ראויין להיות
בסנהדרין. ועתה כבר בטלה סמיכה ופסקה. שאין סמוך איש מאיש עד אדון הנביאים
עליו השלום. [...] וכן אין לומר שסמיכה זו היא לפי שהתלמיד שלא הגיע להוראה
אסור לו להורות. כמו שדרשו ז"ל (ע"ג י"ט): כי רבים חללים הפילה זה תלמיד חכם
שלא הגיע להוראה ומורה. ולזה מי שהוא מוחזק ומומחה לרבים ורואה שכבר הגיע
להוראה נותן לו רשות להורות. הא נמי ליתא, דאי לא גמיר אין נתינת רשות מועלת
ואי גמיר והגיע להוראה אינו צריך נטילת רשות. כדאמרינן התם גבי רבב"ח דקאמר
עליה ר' יורה יורה. ומקשינן בגמ' אי גמיר רשותא למה ליה למשקל. [...] אבל מה
שנראה לומר בסמיכה זו הוא שהתלמיד אפי' הגיע להוראה אסור לו להורות הלכה
בשום מקום בעולם אא"כ נטל רשות מרבו. [...] ולפי זה י"ל שהסמיכה שנהגו בה
בצרפת ובאשכנז היא בדרך זו. שהתלמיד כשהגיע להוראה ומדינא מותר להורות
חוץ לשלש פרסאות. ואף חייב להורות כמו שדרשו ז"ל בפ"ק דע"ז (י"ט): ועצומים

כל הרוגיה זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. אלא דמשום גזרה אסור לו א"כ נטל רשות מרבו [...] וזה בשקוראין לו רב, כלומר הרי זה מעתה כאלו אינו תלמיד אבל ראוי ללמד לאחרים בכל מקום ולהקרא רב. ואם לא בדרך זה איני רואה לסמיכה היא סמך כלל.

ומ"מ נראה דכל שלא בחיי רבו אינו צריך נטילת רשות משום רב. דמסתמא אותו תלמיד תלמידו של רבי הוה ומשום הכי לא גזרו אלא כמעשה שהיה. [...] ועוד שכיון שהתלמיד שהגיע להוראה ומשום הכי אסור למנוע עצמו מהוראה אלא שמחמת מעשה שהיה ראו לגזור שתפו בזה כבוד רבו. כדי שתהיה המניעה מהוראה לכבוד רבו שהוא כבוד התורה. וגם שרבו מובהק שרוב חכמתו ממנו ורגיל בו ידע ויכיר בו אם ראוי ליתן לו רשות. ואם הוא שומר פיו ולשונו שלא יכשלו בני אדם בדבריו. אבל לאחר מיתת רבו לא ראו למונעו מהוראה שיש בזה צד אסור."

מבואר מדבריו שמעיקר הדין מי שבקי בהלכה יכול להורות במה שידוע ואינו צריך רשות כלל, אלא שמחמת החשש שמא אינו בקי בהלכה או שאינו מדבר ברור הצריכוהו קבלת רשות מרבו כל עוד רבו קיים. ודין קבלת רשות כיום לא תלוי בתנאים שהיו צריכים כדי לסמוך.

ועיין ברמ"א יו"ד (סימן רמב סעי' יד) שהביא דברי הריב"ש וכתב: "ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה, כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות. וכן בתלמיד חבר, כדרך שנתבאר לעיל, במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות. (ריב"ש סימן רע"א ודלא כנחלת אבות פ' שנו חכמים). וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושפלות אינו מבקש גדולות. (מהר"ד כהן סי' כ' ומהרי"ו סי' פ"ה וק"ב). ויש חולקים ומקילין (תשובת ריב"ש הנ"ל). ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות, אבל לא בדרך אחר, כי מנהגן של ישראל תורה, כן נ"ל.

ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיסדר גיטין, ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוה דינא הכי, מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי."

ומסוף דברי הרמ"א מבואר כדברינו שלא בעינן שיהיה יודע כל התורה כמו שצריכים לענין סמיכה (ועיין בש"ך שם ס"ק כב) ולפיכך אף מי שלמד רק ענייני או"ח ויו"ד שהם ההלכות הנוהגות ועומדות לפני הרבנים בקהילותיהם סומכים וממנים אותם לענין זה, אך אין זה מהוה ראייה כלשהי על יכולתם לדון בענייני אבהע"ז וחו"מ.

(ו) בסוגיית הגמ' בסנהדרין (שם) משמע שמלבד הדרישה שמורה ההוראה יהיה בקי בהלכות, בעינן גם שידע לדבר באופן ברור שלא תצא ח"ו תקלה מהוראותיו, וז"ל: "יורה? - יורה. אי גמיר - רשותא למה לי למישקל? - משום מעשה שהיה. [...] תנא: באותה שעה גזרו: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו."

ופרש"י (שם):

"נוטל רשות מרבו - וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח, ולא יטעו השומעין את דבריו."

וכ"כ ביד רמה (שם):

"אמר רבי אמי באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אפילו שלא במקום רבו אלא א"כ נטל רשות מרבו לדקדק אחריו אם חכם הוא ואם לשונו פתוח כדי שלא יטעו השומעים את דבריו."

ועיין בדברי המאירי (שם) שכתב:

"כשם שהתלמיד צריך רשות לדין כך הוא צריך להורות באיסור והיתר אלא שאין צורך בו לרשות ראש גולה או נשיא ודיו שירשהו רבו הראוי לכך כמו שאמרו תלמיד אל יורה א"כ נטל רשות מרבו [...]

ומ"מ רשות של הוראה אינו שוה לרשות של דינין שלא נאמר בזה רשות אלא שלא לפרוץ גדר בהוראה כמו שיתבאר כאן אבל לתשלומין לא שכל שהוא בקי באיסור והיתר מומחה הוא ואפילו הורה בטעות אין בו צד לתשלומין."

ועיין שם בראשונים בגדרי הרשות שצריכים לקבל מהנשיא או מריש גלותא, האם הוא לעניין עצם היכולת להורות, האם כדי שיוכל לכופ, או גם כדי להפטר מלשלם אם טעה, ואכמ"ל.

והוא הדין בנידון דידן במי שצריך לקבל רישיון להיות טוען רבני ומבלי רשותנו לא יוכל להיות טוען רבני, בוודאי שחובה על נותן הרשות לבדוק שהמבקש בקי בהלכה גם בצורת הצגת הדברים.

ז) במקרה שכבר סמכו, אף שהסמיכה הייתה משום סיבה כלשהי והתברר שהסיבה לא נכונה, הסמיכה לא בטלה עיין בסנהדרין (דף ל ע"ב):
"אמר ליה: הואיל ועלית לא תרד. אמר רבי זירא, שמע מינה: גברא רבה, כיון דסמיך - סמיך."

אך הדברים אמורים רק במי שראוי לסמיכה, אך במי שאינו ראוי לא תועיל הסמיכה. עיין ברמב"ם (פ"ג מהל' סנהדרין הט"ו) שכתב:
"מי שאינו ראוי לדון מפני שאינו יודע או מפני שאינו הגון שעבר ראש גלות ונתן לו רשות או שטעו בית דין ונתנו לו רשות אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהא ראוי, שהמקדיש בעל מום למזבח אין הקדושה חלה עליו."
וגרסת המהרש"ל בסנהדרין (שם): "גברא רבה כיוון דאיסתמיך סמיך".

וגם מדברי הריב"ש (סימן רעא) שהזכרנו לעיל מוכח כדברי הרמב"ם שמי שאינו ראוי אין הסמיכה מועלת לו שכתב: "דאי לא גמיר אין נתינת רשות מועלת".

והנה מצינו שלפעמים ניתנת לאדם רשות להורות לזמן או עד שיבחנו אותו עיין סנהדרין (דף ה ע"ב):
"על תנאי מאי? תא שמע: דאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן: הרי אתה ברשותנו, עד שתבא אצלנו."

ועיין בפירוש רבנו חננאל (שם) שכתב:

"על תנאי נמי מהני מהא דא"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא הרי אתה ברשותנו להורות ולדין על תנאי שתבוא אצלנו."

וברמב"ם (פ"ד מהל' סנהדרין ה"ט) כתב:

"וכן יש לסומכין ליתן רשות עד זמן ולומר לנסמך יש לך רשות לדון או להורות עד שיבא הנשיא לכאן, או כל זמן שאין אתה עמנו במדינה וכן כל כיוצא בזה."

ויש לפרש דברי הר"ח והרמב"ם שעד שתבוא אצלנו או עד שיבא הנשיא ויבדוק שהוא ראוי להורות באופן קבוע, אך עכ"פ ודאי מיירי במי שאנו מניחים שהוא ראוי אך עדיין לא נבדק וקעובדא דר' יוסי בר' חנינא בסנהדרין (דף ל ע"ב) שהזכרנו לעיל. ולכן כיוון שנסמך לא מבטלים סמיכתו.

ועיין עוד בירושלמי תענית (פ"ד ה"ב):

"ר' הוה ממני תרין מינויין אין הוון כד"י היו מתקיימין ואין לא הוון מסתלקין מדדמך פקיד לבריה אמר לא תעביד כן אלא מני כולהון כחדא."

כלומר, רבי היה ממנה לכתחילה לזמן ובדק אם ראוי להורות ורק לאחר זמן מינה אותו באופן קבוע.

(ח) כמו כן מי שאינו יכול להורות אין לסומכו על סמך שילמד לאחר מכן או שישאל אחרים על מה שאינו יודע, עיין סנהדרין (דף ז ע"ב):

"דרש רב נחמן בר כהן: מאי דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה, אם דיין דומה למלך, שאינו צריך לכלום - יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר בבית הגרנות - יהרסנה. [...]ועתיד הקדוש ברוך הוא ליפרע ממעמידן, שנאמר וה' בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ."

וברש"י (שם):

"אם דומה הדיין למלך - שבקי בטיב דינין, ומלא חכמה כמלך זה שהוא עשיר.

שמחזר על הגרנות - לשאול תרומותיו, ואף זה צריך לחזר לשאול בית דין."

וכן כתב תוספות (שם):

"שאינו צריך לכלום - כלומר דגמיר וסביר וכן מוכח מדמייתי עלה דבי נשיאה אוקמו דיינא דלא גמיר."

וביד רמ"ה (שם):

"מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה דיין בחכמה ובממון למלך שאין צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן המחזר בבית הגרנות לבקש תרומות וצריך לחזר אחר הלכות דינין פעמים שמוצא פעמים שאינו מוצא יהרסנה."

ולדברי הרמב"ם שהזכרנו לעיל אף אם עברו ומינוהו אין סמיכתו ומינויו מועילים, וכמו שכתב הרמב"ם, שהרי הוא כמקדיש בעל מום.

והנה אף שמצינו בב"מ (דף פה ע"א):

"איקלע רבי לאתריה דרבי אלעזר ברבי שמעון, אמר להם: יש לו בן לאותו צדיק? - אמרו לו: יש לו בן [...] אתייה, אסמכיה ברבי, ואשלמיה לרבי שמעון בן איסי בן לקוניא אחות דאמיה. כל יומא הוה אמר: לקרייתי אנא איזיל. אמר ליה: חכים עבדו יתך, וגולתא דדהבא פרסו עלך, ורבי קרו לך, ואת אמרת לקרייתי אנא איזיל? אמר ליה: מומי! עזובה דא. כי גדל אתא יתיב במתיבתא דרבי, שמעיה לקליה, אמר: הא קלא דמי לקליה דרבי אלעזר ברבי שמעון. אמרו ליה: בריה הוא. קרי עליה: פרי צדיק עץ חיים ולקח נפשות חכם. פרי צדיק עץ חיים - זה רבי יוסי ברבי אלעזר ברבי שמעון.

משמע שרבי סמך לר' יוסי בן ראב"ש אף שלא ידע דבר ולכאורה משמע שלא כדברינו ואפשר לסמוך על מנת שילמדנו, ונימא שהוא הדין שאפשר לסמוך במי שיתחייב ללמוד והוא הדין בנידון דידן במי שיתחייב ללמוד הדברים הנצרכים לטוען-רבני.

אך נראה שאין ללמוד מעובדה זו לעלמא, שרבי למד דין זה מבית אביו כעובדא דהלל הזקן בשבת (דף לא ע"א):

"מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד. אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר, בשביל ששימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימי כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל - גיירה."

ומשמע שגייר את הגר ע"מ שיהיה כהן גדול.

וכבר העיר התוס' ביבמות (כד ע"ב ד"ה לא):

"ויש ספרים שכתב בהן לא קבלו גרים לא בימי דוד ולא בימי שלמה אלא שנעשו גרים גרורים וההיא דפ"ב דשבת (דף לא.) ההוא דאתא לקמיה דהלל ואמר גיירני ע"מ לעשות כ"ג בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים וכן ההיא דהתכלת (מנחות מד.) דאתיא לקמיה דרבי גיירני ע"מ שאנשא לאותו תלמיד."

הרי אף שאין לגייר בכהאי גוונא, מכיוון שהיה בטוח שכשילמדו יתגייר בלב שלם גיירו, וכן עשה רבי בעצמו לענין גיור והוא הדין כאן, שהיה בטוח שכשילמדו יהיה ראוי לסמיכה וכמו שאכן היה.

ויש לומר שאין ללמוד מכאן לעלמא שדווקא רבי בעוצם בינתו היה יכול לעשות כן. ומלבד זאת שאני התם שהפקיד את רבי שמעון בן איסי בן לקוניא שילמדו, ואולי סמך רבי על זכותו וזכות אבותיו שאם ילמד ודאי יהיה ת"ח וכדברי התוס' בכתובות (דף סד ע"א) דלא הוי נולד, שמי שהולך ללמוד יהיה ת"ח וכמעשה דר"ע. אך דווקא רבי בעוצם גדלותו יכול לעשות כך, אך לנו אין רשות לעשות כן וכדברי הגמ' שהבאנו. ואין לסמוך או לתת אישור להיות טוען-רבני על מנת שילמד לאחר מכן. ועיין בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סימן קלה) מש"כ לישיב הא דסמכו רבי לר' יוסי בן ראב"ש.

ובספרי דברים (א, יז והובא ברש"י בנימוקיו לתורה) איתא:

"לא תכירו פנים במשפט, זה הממונה להושיב דיינים שמא תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דיין איש פלוני גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין איש פלוני הללוני ממון [הליניסטון] אושיבנו דיין נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאינו יודע מעלה עליו כאלו הכיר פנים בדין."

מבואר שמי שממנה דיין שאינו ראוי והלה מטה את הדין הטיית הדין נזקפת לחובת הממנה. ולפיכך הוא הדין שאם נאשר למאן דהו לשמש כטוען רבני בלי שיהיו לו הכישורים לדבר זה, לא גרע ממינוי דיין שאינו ראוי שיכול לגרום לעיוות הדין. אף שוודאי יש לחלק בין דיין שפוסק את הדין לטוען רבני שתפקידו לטעון טענות שייבחנו ע"י הדיין, אך עדיין יש חשש שמחוסר ידיעתו ייעץ למשלחו עצות שאינם הוגנות, עצות שיזיקו לו, עצות שיפריעו להכרעת הדין וילבו הסכסוך בין הצדדים, ומשכך תקלות אלו ע"כ ייזקפו לחובת הממנים.

(ט) מעתה נהדר לנידון דידן, הנה בעיקר מינוי של מורשה לייצג בעל דין לפני בית הדין, דבר זה הוא בדיעבד וכדשנינו בשבועות (דף לא ע"א):
"ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו - רב אמר: זה הבא בהרשאה."

וביאר רש"י (שם):

"זה הבא בהרשאה - ומתעבר על ריב לא לו ושמה הראשון נוח לו ונוח לפשרה יותר מזה שאינו יכול לעשות פשרה בממון אחרים."

ובתוס' (שם) כתב:

"זה הבא בהרשאה - כשעושה בשביל שהוא אלם ובעל טענות שמתעבר על ריב לא לו אבל כשטורח להביא לחבירו מעותיו שאין חבירו יכול לטרוח מצוה קעביד."

והך דינא פסקו הרמב"ם (פ"ג מהל' שלוחין ושותפין ה"ה):

"וכל הבא בהרשאה הרי הוא בכלל הנאמר בהן ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו."

וכתב שם הראב"ד:

"דוקא כשהוא עם בעל דינו בעיר אחת ומרשה לאחר לתבוע את חובו אבל אם היה בעל דינו בעיר אחרת מציל ממון חבירו הוי."

ועיין שם בכס"מ שכתב:

"וכל הבא בהרשאה וכו'. בפרק שבועת העדות (דף ל"א) מימרא דרב וכתבו התוספות דה"מ כשעושה בשביל שהוא אלם ובעל טענות שמתעבר על ריב לא לו והראב"ד ז"ל כתב דוקא כשהוא עם בעל דינו וכו' ולי תרוייהו איתנהו דכללא דמילתא כל שהבעל דין אינו יכול להוציא מיד הלואה או מפני אלמותו או מפני רחוק המקום מצוה עביד להציל עשוק מיד עושקו אבל אם הלואה אינו אלם יותר מבעל דינו ושניהם בעיר אחת ואפילו הלואה בעיר אחרת ואית למלוה דרכא עליה אז לא טוב עשה."

ונראה שגם הרמב"ם לא חלק על סברת התוס' והראב"ד שכאשר יש הכרח לכך, מותר למנות מורשה. שבתשובותיו (מהד' בלאו, סי' רעב) כתב:

"וע"פ אלו ההקדמות אסור לדעתי למנות מורשה אלא כשיש הכרח - אם משום שהתובע בעיר והנתבע בעיר אחרת, או משום שהתובע חולה, או כיוצא בזה מן הסיבות המצדיקות. אבל כשמסתלקות הסיבות אין מקום להרשאה, אלא יבואו שני בעלי הדין לב"ד, הואיל ואין מניעה לאיש מהם."

ובמאירי בשבועות (שם) כתב:

"לעולם יזהר אדם שלא יבא לדין אלא בהכרח ולא יעשה עצמו כעורכי הדיינין להיותו מתעבר על ריב לא לו שעריכת הדיינין מחדשת שנאות בין בני אדם וכל שכן במי שנכנס בה מצד הרצון ושלא מחמת עניני עצמו דרך עצה אמרו ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו זה הבא בהרשאה. וכגון שהם בעיר אחת האם היה שם דרך רחוקה ואינו רוצה לטרוח וזה הולך ומביא הלואתו או פקדונו אינו בכלל לא טוב עשה אדרבא מצוה הוא עושה."

וכן פסק הרמ"א (חו"מ סימן קכג סעי' טו):

"אבל אם עושה כדי להציל עשוק מעושקו, מצוה קעביד (ב"י בשם תוספות)."

לכשנעמוד על עומק סברת דין זה, נבחין שמה שגינו חז"ל מי שבא בהרשאה היינו דווקא במקום שהתערבות המורשה לא מועילה להוציא הצדק לאמיתו וכמו שכתב רש"י שהתערבותו מונעת פשרה או שבחירתו כמורשה הייתה מפני אלימותו בכח או ביכולת לטעון וכמש"כ התוס' והתוס' רא"ש או שהתערבותו תגביר השנאה ותמנע הפתרון כדברי המאירי. אך במקום שכוונתו להציל עשוק מיד עושקו, כשיש דרך רחוקה ביניהם כדברי התוס', הראב"ד, הרמב"ם בתשובתו והמאירי וכדכתב הכ"מ, או במקום שהתערבותו תמנע מריבה ותסייע לפתרון בדרכי שלום אדרבה מצוה קעביד.

ויש לומר דלא רק כשיש מניעות אובייקטיביות כגון נמצאים בעיר אחרת או חולה אלא אף במניעה סובייקטיבית כשאחד אדם. ולפי זה נראה שהוא הדין במקרה שבעל הדין, אינו יודע לטעון טענותיו, מפני שאינו יודע לדבר רהוט ו/או אינו יודע הלכה שזה המצב המצוי בדרך כלל בבעלי דין, דבר המונע מהם להציג טענות צודקות על פי דין, שהרבה פעמים אינם מודעים להם, ודבר זה גורם להם להתמקד ולהתרכז בעובדות וטענות לא רלוונטיות (כדחזינן מעשים בכל יום בטענות בעלי הדין), ומכיוון שאינו יודע ההלכה לא יכול לתבוע מה שמגיע לו ותובע מה שלא מגיע לו. ומשכך ההכרח לא יגונה שכיוון שרוב בעלי הדין אינם יכולים לייצג את עצמם לכן הכשירו הפוסקים למורשה לטעון בבית הדין. מפני שבמקרים אלו אין הוא נכלל בכלל אשר לא טוב עשה בעמיו.

ובחידושי הריטב"א (שם) כתב:

"אומר היה מורי הרב ז"ל דבמקום דאיכא חשש קטטה בבעלי דינין עצמם אם ידינו זה עם זה דמצוה נמי עביד מפני דרכי שלום, והיינו דתקון רבנן אורכתא אפילו למי שהנתבע בעיר."

משמע מדבריו שבמקום שהמורשה יגרום למניעת קטטה יש למנותו, ועיין בשו"ת חושן האפוד (חו"מ סימן מג) שכתב דבר זה מסברתו, וכתב שדרכם לייעץ לצדדים שיעמידו מורשה וע"י זה ישקיטו המריבות, ולא זכר שר לפי שעה שכבר קדמו הריטב"א בזה. אך בדברי המאירי שהזכרנו מצינו סברא הפוכה שלפעמים דווקא המורשה הוא הגורם למריבות.

(י) ודברי הגמ' מיירי במורשה מטעם התובע, והראשונים דנו מה יהיה הדין לגבי מורשה של הנתבע. ונחלקו בזה גדולי הראשונים דהערוך והר"ח מתירים לנתבע למנות מורשה ורב סעדיה גאון והרי"ף אוסרים. ודבריהם הובאו בדברי הרמב"ן ושאר הראשונים בשבועות (דף ל ע"א). וזה לשון הרשב"א (שם):

"ולענין שווי נתבע שליח לטעון בשבילו בבית דין, איכא מרבוותא ז"ל דאמרי דמצי למנות והביאו ראיה מהא שאמרו בירושלמי פ' כהן גדול גבי מה ששנינו שם כהן גדול דנין אותו וימנה אנטלר הגע עצמך שנתחייב שבועה ואנטלר נשבע, אלמא אי לא שיש עסק שבועה ביניהם מצי למנויי שליח, וכ"כ הרב בעל הערוך ור"ח ז"ל, אבל בתשובה לרבי סעדיה ז"ל וכן בתשובה לרב אלפסי ז"ל איתא שאין נתבע יכול למנות שליח וכן בדין שלא ישמעו ב"ד מפי תורגמן טענות של שקר ופעמים שהנתבע אינו מעיז בפני בעל חובו שיודע האמת כמוהו והשליח מעיז שאינו יודע, והתם בכהן גדול אמרו כדי שלא לבזותו דכתיב וקדשתו, ואפי' נשים יקרות לא אמר הרב ז"ל שתמנה שליח אלא שב"ד שולחין לה שלוחי ב"ד כגון סופרי הדיינין ולטעון מפיהן אבל לא למסור טענותיהן לאחרים. וכ"כ הרמב"ן ז"ל."

ומתוך דבריהם משמע שבמורשה יש חשש נוסף, שמא הוא משקר בשליחות משלחו ויכול להעיז בזה בפני התובע שהרי אין הוא מכיר בשקרו. פירוש דבריו שאף שאין הוא מתכוון לשקר לפעמים משלחו מוסר לו טענות שקר ואין הוא נמנע מלטעון אותם מפני שאין הוא מבחין בשקר שבדברים, משא"כ המשלח שלא היה מעיז לטעון דברי שקר בפני מי שמכיר בשקרו. ולכן מעיקר הדין צריכים לשמוע תחילה את בעלי הדין שאין הם מעיזים ורק אח"כ ישמעו דברי המורשים.

ועיין עוד בסמ"ע (סימן יז ס"ק יז) שכתב:

"כשמבין הדיין לשונם אלא שאינו מהיר בלשונם כדי לדבר עמהם, מותר להעמיד מתורגמן ביניהן, והמתורגמן מדבר עמהם לפני הדיין מה שמשימין בפיו מחקירות ודרישות ופסק דין, והדיינים מבינים ועומדים על דבריהם. ועיין פרישה [סעיף ט'] שדקדקתי מלשון הרמב"ם [פכ"א מסנהדרין ה"ח] שגם אם הדיין א"צ לשום מתורגמן שיודע ג"כ להשיב בטוב, רק שהבע"ד רוצים להעמיד מתורגמן שימליץ דבריהם באזני הדיין לאחר שטענו הן בעצמן לפני הדיינים, מותר."

ומטעם זה נקבע בתקנות ס' וס"ב לתקנות הדיין:

ס. (1) גם אם יש לצדדים מורשים, חייבים בעלי-הדין לטעון בעצמם בתחילה ולברר את דבריהם, ומורשיהם יוכלו להסביר ולנמק את טענותיהם אחרי-כן.

(2) בית-הדין יכול, לפי ראות-עיניו, להרשות, בטענות מסוימות או במשפט מסוים, שהמורשה יטען לפני מרשהו או אפילו במקומו. אם בית-הדין מוצא, כי לשם חיקור הדין רצוי שבעל-הדין עצמו לא יהיה נוכח בזמן שמורשהו מרצה את דבריו – רשאי הוא לצוות על כך.

סב. בזמן שבעל-הדין מברר את דבריו או עונה לשאלות או נדרש לענות, אין מורשהו רשאי לעזור לו על-ידי הזכרת דברים באיזו דרך שהיא, חוץ אם קיבל רשות על-כך מבית-הדין.

העולה מהאמור שבמקרים רבים ואולי ברוב המקרים כשהמורשה עושה מלאכתו נאמנה (להלכה ולא למה שחושב שטובת לקוחו) יש בתפקיד הטוען הרבני משום הצלת עשוק מיד עושקו, ובירור הטענות והמענות כדבעי.

יא) ולמה שכתבנו שכיום רוב בעלי הדין ואף ת"ח לא בקיאים בהלכות ואינם יודעים לטעון טענותיהם יש ליתן טעם נוסף להתיר למורשה לטעון והוא על פי מש"כ השו"ע (סי' יז סעי' ט):

"ראה הדיין זכות לאחד מהם, ובעל דין מבקש לאמרו ואינו יודע לחבר הדברים, או שראוהו מצטער להציל עצמו בטענות אמת, ומפני החימה והכעס נסתלקה ממנו, או נשתבש מפני הסכלות, הרי זה מותר לסעדו ולהבינו תחלת הדבר, משום פתח פיך לאלם (משלי לא, ח); וצריך להתיישב בדבר זה הרבה כדי שלא יהיה כעורכי הדיינים."

ולפי זה במקרים רבים יצטרכו הדיינים עצמם לטעון לבעלי הדין מפני שמשבשים בטענותיהם, ולפיכך עדיף שיהיו מיוצגים ע"י טוען רבני שיטען טענותיהם כדי שלא להכריח את בי"ד לפתוח פיהם לאילמים כדי שלא להיות כעורכי הדיינים וכדי שלא יחסמו טענתו של הצד השני. ועיין בפ"ת (שם ס"ק טו) מה שדן באיזה אופן ולמי מותר לייעץ לבעל דין ואכ"מ.

ויש להוסיף עוד, שמכיוון שטוען-רבני נוטל שכרו ויש לו טובת הנאה שוב לא הוי בכלל אשר לא טוב עשה בעמיו וכפי שכתב בגידולי תרומה (שער נ ח"ד אות ח):
"ואם עושה בשביל להנות מהשכר, ולא מפני האלמות - לא דבר בזה. ואולי אין כאן משום לא טוב עשה, כי להנאת עצמו הוא דורש, ולא מיקרי ריב לא לו."

ולעיל הבאנו סברת הריטב"א שבמקום שיש חשש קטטה כשהדין ייערך ע"י בעלי הדין עדיף למנות מורשה. מלבד זאת בהרבה מקרים, כשהמורשה מסביר היטב לבעל הדין את סיכוייו להצליח במשפט, מרגיע אותו ומסביר לו מה משקלם המשפטי של טענותיו וראיותיו, ומה צפויה להיות ההכרעה אליה יוכל להגיע בדין, שהרי במקרים רבים הדברים אינם כפי שעולה במחשבתם של צדדים, שעל ידי מריבות

והזדקקות לפסיקה יכולים להגיע לתוצאות טובות יותר. וכן יסביר לו שכדאי לפעמים להתפשר ולוותר, דעביד איניש דזבין דיניה כדאיתא בב"ב (דף ל ע"ב). דבר זה יכול להיעשות באופן יעיל על ידי הטוען הרבני. ולענ"ד זהו עיקר תפקידו. דבר זה יביא להשקטת המריבות ועוזר לדיינים ליעל הדיונים ולהוציא הדין לאמיתו.

ועיין תוס' כתובות (סט ע"א ד"ה ואישתיק) שכתב:

"מכאן רגיל ר"ת כשהיה יושב בדין ואחד מבעלי דינין מגזם לחברו ואומר כך וכך תתחייב לי בדין רגיל היה ר"ת לומר שקר אתה דובר כי לא יתחייב שאם אין לו לדיין לומר כן מה היה מוכיח רב מניומי מדאשתיק אמימר."

ודין זה נפסק להלכה בחו"מ (סימן יז סעי' יב). דבר זה יכול להיעשות בדרך כלל ע"י המורשה שבעל הדין סומך עליו, ולא תמיד ע"י הדיין, וכמו בזבל"א שמחשבת בעל הדין היא, שמי שבחר בו ייהפך בזכותו.

כל הדברים הנזכרים לעיל יכולים להיעשות רק אם לטוען הרבני יש את הידיעות ההלכתיות והכישורים לתפקיד זה, שאז יעשה מלאכתו נאמנה. וממילא יהיה ניתן לצנן הסכסוך ולהוציא דין לאמיתו.

יב) והנה כשלטוען הרבני אין את הכישורים הנצרכים, ברור שלא יועיל ואף יזיק ויביא לשיבוש המשפט, שיבושים אלו יכולים להיות בין כשלטוען הרבני אין את היכולות ההלכתיות והמעשיות לברר מה תוקפם ומהימנותם של טענות משלחו, דבר שיגרום לו לייצגו באופן לא נאות וכבר עמד בזה בנחלת-שבעה (מד, ו):

"ובאמת כך דרכן של קצת מורשים - מבלבלין, מצפצפין ואינם יודעים מה מצפצפין, כי מחפשים בספרים אחר סברות ודינים אשר ישרו בעיניהם, ולרוב קולטין את הפסולת וזורקין את האוכל. בראותם כי אין הדיין מסכים לדעתן, יצאו לריב מהר, ויש לדיין לגעור בהן ולזלזלן."

מצד שני יש מורשים שאף שיודעים האמת, משתמשים באמון שניתן בהם לשבש את הדין ולגרום בסופו של דבר נזק לבעלי הדין עיין בתשובות בעי-חיי (חו"מ ח"ב סוף סי' עה) שכתב בתוך דבריו:

"המורשה טוען בעד התובע והנתבע כמה שקרים וטענות שהבע"ד עצמו אינו יודע לטעון, ולכן בוחרים הבוגאדור תחבולן ורמאי ובעל הדבר. ומי שגדול מחבירו בשקרים ותחבולות ורמאות, נותנים עיניהם בו לשכרו ברצי כסף. איני יודע מאין בא להם המנהג הרע הזה."

ועיין בשו"ת חושן האפוד הנ"ל שכתב:

"ומ"מ בשום אופן אין אנו מקבלים למורשה אחד מהמליצים (אדבוקאט) לבד כשהוא קרוב גמור לאחד מהצדדים ונכתב ונחתם מחמת ידינו החלטה זאת זה כמה שנים בפנקס ב"ד המרכזי אשר לנו, והטעם כי מלבד דכמה מליצים אין בני תורה ולא נוכל להתוכח עמהם על פי תורה, אף גם זאת דהרב החבי"ב גופיה שהוא מוליד לנו הקי"ל הזה דהנתבע יכול למנות מורשה חרה אפו על מה שנוהגין בוויניציה דבין התובע בין נתבע רובם ככולם ממנים מורשה שיטעון בעדם ונקראים אבונאדוריס והוא לא ידע מאין בא להם המנהג הרע הזה שכבר כתבו הפוסקים שאין האנטלר יכול לטעון מעצמו אלא כפי מה שיסדר לו הבע"ד ויען שהבע"ד עצמו אינו נודע לטעון בדויים וטענות, בוחרים אבוגאדור הגדול מחברו בתחבולות וערמות ושוכרים אותו ברצי כסף וכמו שיעיין כל זה בתשו' בע"ח שם סי' נ' והעתיק דבריו ה' מט"ש בסי' קכ"ד.

וגם במקומות אחרים אשר הב"ד מקבלים מורשה בעד התובע והנתבע אינן מקבלים רק ת"ח לא מליץ שלא יוכל להשיב על פי הדין מאומה רק מה שמלמדין אותו קצת ראשי דברים, ולכן גם אנחנו החלטנו כן שלא לקבל מליץ לב"ד רק אם המליץ הוא קרוב גמור להתובע או להתובע נהגנו לקבלו שעליו מוטל להציל משום 'ומבשרך אל תתעלם'.

דברים אלו של גדולי האחרונים שהכירו בבעייתיות של חלק מהמורשים, והמכירים במציאותם של מורשים דלא מעלי, ידועה לנו גם אצל חלק מעורכי הדין והטוענים רבניים, חלק מהסוג הראשון שאין להם את הכישורים לייצג, וחלק מהסוג השני המעוניינים בליבוי הדין והמריבות ומונעים במעשיהם ובעצותיהם להוציא הדין לאמיתו ולהשקיט המריבות. מסיבה זו קובעת תקנה נ"א לתקנות הדיון:

נא. בית־הדין יכול להפסיק את הופעתו של כל מורשה במשפט, אם הוא רואה שהמורשה מפריע להוציא דין אמת לאמיתו.

תופעה זו מטילה עלינו חובת יתר למנוע שלא יתקבלו לתפקיד זה מי שלא יעשה מלאכתו נאמנה לצדדים ולבית הדין. ולכן בדיקת הכישורים של המבקש להיות טוען רבני חשובה מאוד ואין להתייחס לדבר זה בקלות ראש. ונהי שאיננו יכולים למנוע מאינשי דלא מעלי להשתמש בידיעותיהם ובכישרונותיהם לעוות הישרה, חובה עלינו לדאוג שעכ"פ יהיו ראויים למלא תפקידם באמונה. ולכן עלינו לבחון שאת הרישיון להיות טוען רבני יקבלו במידת האפשר רק אלו היודעים להתעלות ולבדוק אובייקטיבית את דעת ההלכה בנידון אותו הוא צריך לייצג.

ג) בניגוד לדברי הנחלת שבעה, הבעי חיי וחושן האפוד, המעידים על הבעייתיות שבהופעת מורשים, מצינו דעה הפוכה המחייבת ומשבחת הופעת מורשים, והיא כעין דעת הריטב"א, הרואה תועלת במינוי מורשים. דעה זו הוזכרה בשו"ת פורת יסף (חו"מ סי' ל בשאלה) שמביא המנהג בקושטא למנות מורשים לצדדים ולדבריו תפקידם לעזור לדיינים להגיע לחקר האמת והדין, וז"ל:

"מוט התמוטטה ויבש המעיין מהכנסות הת"ח הנה הוכרחו במעשיהם הת"ח שבעיר להתמצע ולהיותם מהמתווכים כי יהיה ריב בין איש ובין רעהו וגם להתמנות עצמם מורשים בעד מי שהיו רגילים אצלם על תביעתם שהיה להם על אחרים ולפני יושבי על מדין אלו דייני ישראל לתבוע ולבקש דינו של האיש ההוא הרגילים אצלו ולהוציא לאור משפטו, ובא בשכרו שהיה נוטל הת"ח ההוא סך מה בעד שכר טרחו ופעולתו ועי"ז היו מתפרנסים בכבוד.

ואוהבי התורה ולומדיה היו חפצים בזה וגם מעלת בי דינא רבא היו שמחים בזה כי מה טוב ומה נעים שהת"ח יהיו מורשים כי יכולים לחפש בספרי הפוסקים זלה"ה ולהראות הדבר לב"ד כי מעלת ב"ד צדק עם היות כי גדלה חכמתם יתר שאת ויתר עז מהת"ח הבחורים שבדור הנה מחמת עול הציבור המוטל על צוארם חבילות של ספקות מכמה עניינים ומעשים הבאים לפניהם אינם יכולים לעצור כח ולחפש בסברות הפוס' קמאי ובתראי עד אחרן לא כן הת"ח ההוא כי יהיב דעתיה על נדון שלו ולחפשי ישלחנו חיפוש מחיפוש כידוע.

וליום עברות ע"י שבשביל שאיזה מהת"ח שבדור היה מלא ע"כ גדותיו מסברות הפוסקים ז"ל והיה מקיפם לב"ד בגופי הלכות ואירע מעשה שאף לאחר גמר דין הוכרחו לחזור מסברתם וחזר הדין וכדי בזיון ח"ו לב"ד."

דעה זו אינה עומדת בסתירה לדעות הנ"ל, אלא מתייחסת למציאות שונה - כשהמורשים הם תלמידי חכמים כמו שצריך להיות, בקיאים בהלכות הנדרשות להם, ועכ"פ יש להם את היכולת לבחון שורשי הדברים ולפעמים אף יותר מהדיינים כמבואר בדבריו. ולפיכך מכיוון שיודעים ההלכה על בוריה, בוודאי לא יטענו דברי שקר אלא ינסו לכוון ההלכה לאמיתה. לפי"ז יש לבחון כל מי שרוצה להיות טוען רבני לגופו אם ראוי למלא תפקידו.

ועכ"פ שמעיין מכל האמור לעיל שתפקידו של טוען רבני להבהיר לבעל דין ולדיינים החובות והזכויות של בעל דין על פי דין, ולהכי אם אין לטוען הרבני את הכישורים הללו, לא יוכל למלא תפקידו ומלבד שלא יועיל בדבריו, הרבה פעמים אף יקלקל למשלחו והוי בכלל אשר לא טוב יעשה בעמיו. ולהכי הדרינן לקמייתא שאין בעובדה שלמבקש יש כושר לרב עיר בכדי להורות שהוא יוכל למלא תפקידו כטוען רבני, שאין בידיעות שנצרכו לקבלת כושר זה עם תפקיד הטוען רבני ולא כלום. והרי בית הדין אינו יכול להיעזר בטוען רבני, אם אין לו את היכולת לעזור לבית הדין בעניינים שדנים עליהם.

חובה ותפקיד זה נקבעו גם בסעיף 9 לתקנות הטוענים הרבניים שז"ל:
9. טוען רבני יפעל במילוי תפקידו לטובת שולחו, בנאמנות ובמסירות ויעזור לבית הדין הרבני בעשיית משפט צדק.

ואיך יוכל מי שאין לו את הכישורים לתפקיד, לעזור לבית הדין להוציא משפט צדק.

(יד) ישנו טעם נוסף ועיקרי המונע מאתנו לתת רישיון להיות טוען רבני, למי שקיבל סמיכה לכהן כרב עיר, אך אין לו את הכישורים להופיע בבית הדין. שהרי מי שקיבל תעודת טוען רבני אחרי שקיבל אישור בית הדין הגדול, תעודה ציבורית זו היא כהכרזה, שהנ"ל ראוי לייצג לפני בית הדין, ואם אין לו את הידיעות המספיקות, הרי אנו עוברים בלפני עיוור לא תיתן מכשול, שהרי מי שיש לו דין לפני בית הדין סומך על תעודת הטוען הרבני המורה שבית הדין הכיר ביכולותיו לייצג, דבר שאינו נכון בפועל, ויותר מזה יש חשש שמכיוון שלטוען זה לא תהיה את היכולת לייצג, לא רק שלא יועיל אלא אף יזיק לשולחו, ובמי שאינו יודע ואין לו את היכולת לייצג גדל החשש שלא יטעון טענות אמת.

ועיין ביו"ד (סימן א סעי' א) ברמ"א שכתב:
"ולכן נוהגין שאין אדם שוחט אלא א"כ נטל קבלה לפני חכם (אגור בשם הלכות א"י).
ואין החכם נותן לו קבלה, עד שידע בו שהוא יודע הלכות שחיטה ובקי ביד."

מבואר מדברי הרמ"א שבמקום שצריך רשות מחכם, אסור לו לתת רשות עד שנדע שבקי בהלכה ויכול לבצע הדברים בפועל. ועיין במפרשי השו"ע שם שהאריכו בהגדרת התנאים והידיעות הנצרכות כדי לקבל רשות לשחוט, ולכולי עלמא בעינן שיהיה בעל ידיעות נרחבות בהלכות אלו וכן יכולת מעשית לעשות מלאכתו, וללא כן לא יתנו לו קבלה. והוא הדין נידון דידן שאנו ממונים לתת לו רשות, לא נוכל לתת רשות למי שלא יודע ההלכות או שלא יוכל לבצע תפקידו בצורה סבירה ומשכך הכושר לרב עיר שאינו רלוונטי בנידון דידן אינו יכול לשמש תשתית כלשהי לצורך קבלת רישיון לטוען רבני.

ולפיכך האפשרות למתן אישור למי שיש לו כושר להיות רב עיר, לשמש כטוען רבני,

אף שהדברים עליהם נבחן וכישוריו אין להם ולא כלום עם הדברים הנצרכים לכהן בתפקיד זה, אינה ראויה ולפיכך אין מקום למתן רישיון לטוען־רבני על פי סעיף זה.

טו) נוסף ונאמר תקנה 4 ותקנה 6 לתקנות הטוענים הרבניים קובעות:
4. תוקפו של רישיון יהיה לחמש שנים, לפי הלוח העברי, החל באחד בתשרי של שנת הוצאת [...] **הגדול, הרבני** ...

6. (א) הרישיון יחודש בתום תקופת תוקפו, אם הגיש בעל הרישיון בקשה בכתב לנשיא בית הדין הרבני ...

(ב) המבקש חידוש רישיון, לא יידרש לעמוד שוב בבחינות האמורות בתקנה 2(3), אם הוגשה הבקשה בתוך עשר שנים, מיום שפקע תוקפו של הרישיון הקודם.

משמעותם של תקנות אלו הינה שהרישיון להיות טוען רבני אינו ניתן למי שעבר את המבחנים הנדרשים ונמצא ראוי לשמש בתפקיד זה, ללא הגבלה. מטרת רישיון זה היא לקבוע, שבעל הרישיון בקי בעניינים הנצרכים ממנו בכדי לייצג, ולפיכך אף מי שלמד וקבל רישיון לשמש כטוען רבני, רישיון זה לא יהיה בלתי מוגבל בזמן, אלא רק כל עוד ברור לנו שהוא מצוי בעניינים אלו.

משכך, מי שלא למד ולא יודע העניינים הנצרכים לייצוג לפני בית הדין, לא יכול להיות עדיף ממי שידע הדברים בעבר, וחלף זמן שאנו חוששים שמא לא יוכל למלא תפקידו. יציבא בארעא וגירא בשמי שמיא. והוא הדין במי שקיבל כושר לרבנות לפני שנים רבות ואף אם קיבל כושר לדיינות לפני שנים רבות ולא עוסק בעניינים אלו באופן מעשי, לא יוכל להיות עדיף על מי שנבחן ונקבע בעבר שיש לו הכישורים להיות טוען רבני וחלף זמן רב מאז שקיבל אישור זה, שכמו שאין לחדש את הרישיון לשמש טוען־רבני מבלי בחינה מדוקדקת, הוא הדין שלא נוכל לתת אישור למי שעבר הבחינות בעניינים האחרים לפני זמן רב.

טז) כבר כתבנו לעיל בתחילת דברינו שבהתכנסות חבר דייני בית הדין הגדול באלול תשע"ו נקבע להוסיף סעיף (ג) לתקנה 6 לתקנות הדיון (תיקון הנמצא כיום בתהליך אישור הנצרך על פי החוק) כדלהלן:

(ג) בית הדין הרבני הגדול במותב של שלושה דיינים או יותר מוסמך לפטור מבקש חידוש מעמידה בבחינות, גם אם חלפו יותר מעשר שנים מיום שפקע תוקפו של הרישיון הקודם. אם התרשם כי אין בחלוף הזמן כדי לפגוע בידיעותיו ובכשירותו של המבקש לייצג כראוי בעלי דין בבית הדין הרבני.

הסיבה לתיקון זה הינה כמבואר לעיל, מפני שהבחינות לטוען־רבני אינם הליך פורמאלי גרידא אלא הליך מהותי הבא לבחון יכולתו העכשווית של המבקש לייצג כראוי ולפיכך על פי המצב הקיים מי שלא השתמש ברישיון להיות טוען רבני במשך עשר שנים רצופות צריך לעמוד שוב בבחינות. הטעם לכך הוא מפני שהפסקת העיסוק בתחום במשך שנים רבות כל כך, מביאה בדרך כלל לניתוק ממקורות הידע, יוצרת שכחה של החומר מן העבר וחוסר עדכון שוטף של פרקטיקה ופסיקה עדכניים. עם זאת, ייתכנו מצבים שאין סיבה מספקת להצריך בחינות מחדש, למשל מי שהמשיך לעסוק בדיני משפחה כעורך דין או בתחומים קרובים אחרים. לפיכך אף אם עברו למעלה מעשר שנים מיום שעבר המבקש את הבחינות, יש לו את היכולת

לייצג כראוי, במקרה זה רשאי בית הדין להאריך לו את הרישיון להיות טוען-רבני ולפיכך אין אפשרות לתת רישיון לעסוק כטוען רבני למי שמעולם לא היו לו כישורים אלו.

מי שרוצה לשמש כטוען-רבני חייב לעבור שתי בחינות באהע"ז שתי בחינות בחו"מ מבחן בע"פ באהע"ז וחו"מ בחינה הבודקת את יכולתו לייצג לפני בית הדין, בחינה על תקנות הדין ועל רשימת חוקים. מסיבה זו מי שעבר בחינות לדיינות, הכוללות את כל החומר הנזכר והרבה מעבר לו, והוי בכלל מאתיים מנה ולכן יכול להפטר בנושאים בהם נבחן באופן מורחב, אך מי שלא עבר בחינות אלו איך יוכל לקבל רישיון, ללא שהוכיח כישוריו.

יש לציין שכאמור לעיל בהתכנסות זו של חבר דייני בית הדין הגדול באלול תשע"ו נקבע לתקן גם את תקנה 5 עליה אנו דנים כדלהלן:
(א) ...ולאחר המילה "מקצתן" יבוא "חוץ מבחינה בתחום המעשי של המקצוע".

(ב) בפסקה (א) (2) בסופה יבוא "ובלבד שבית הדין הגדול שוכנע לאחר שהמבקש הופיע לפניו כי יש לו ידיעות מספיקות בנושאים הנבחרים ע"י הוועדה הבוחנת".

בנימוקים לשינוי זה נכתב:

הבחינות לכשירות לרב עיר שונות מן הבחינות למתן רישיון טוען רבני. ניסיון השנים לימד כי בעלי כשירות לרב עיר לא ידעו לתת ייצוג הולם ומספיק לבעלי דין בבתי הדין הרבניים. לכן מוצע שלא לאפשר פטור על סמך כשירות לרב עיר. רק אם מותב שלושה דיינים לפחות של בית הדין שוכנע לאחר שהמבקש הופיע לפניו כי יש לו ידיעות מספיקות בנושאים הנבחרים ע"י הוועדה הבוחנת.

תיקון זה מבהיר את הבעייתיות שיש בתקנה אף במי שקיבל כושר להיות דיין שהרי ניסיון השנים לימד כי כדי לאפשר ייצוג הולם בידי טוען רבני מן הראוי שלא לפטור איש מבחינות בתחום המעשי של המקצוע שהרי אף מי שקיבל כושר לכהן כדיין אין לו עדיין את הניסיון המעשי, ולכן התקנות החדשות יצריכו בחינה בתחום המעשי גם למי שיש לו כושר להיות דיין.

ומעתה מאחר ותקנות הטוענים הרבניים קובעות שבית הדין הגדול רשאי לפטור מעמידה בבחינות, רשאי ולא חייב, ולאחר שקבענו לתקן את התקנות כדי שמי שמקבל רישיון להיות טוען רבני יוכל לעשות מלאכתו נאמנה, אחרי בחינת כישוריו לתפקיד זה, אף שהתקנות המחודשות לא קיבלו עדיין אישור חוקי של ועדת החוקה ולכן עדיין לא נחתמו ע"י השר הממונה. אין אנחנו יכולים להתעלם מרוח התיקון ואין אנו יכולים לפטור עצמנו מלדרוש דרישות אלו בפועל, ממי שמבקש מאתנו לכהן בתפקיד זה. שהרי מכיוון שהתקנות תלו עניין זה בשיקול דעתנו, ולדעת חברי בית הדין הגדול התבחינים שהיו בתקנות הישנות אינם מספקים, לא נוכל לאשר וחובתנו לדרוש ממי שמבקש רשותנו לעמוד בתנאים המינימליים הנדרשים לדעתנו כדי לייצג כראוי לפני בית הדין.

(ז) לקראת סיום דברינו חובתנו להדגיש, העיסוק בתפקיד טוען רבני הוא מלאכת שמיים, להעמיד הדת והדין על תילם, עיסוק במלאכה בכלל ובמלאכת שמיים בפרט, מצריך זהירות יתירה כדאיתא בעירובין (דף יג ע"א). עיסוק בנושאים הנידונים לפני

בית הדין מצריך אחריות רבה, מפני שעניינים אלה הם העניינים המהותיים והחשובים ביותר לכל אדם. פסק הדין שניתן בבית הדין קובע גורלות ומשפיע על חייהם של הנידונים במשך שנים רבות ובמקרים רבים על כל חייהם מכאן והילך. לפיכך תוצאות משפט שהושגו ללא ייצוג נאות אינם ניתנים לשינוי. ולפיכך שומה עלינו לבדוק ולבחון היטב את מי שמבקש אישור לכהן כטוען רבני, האם יש לו את היכולת לעשות מלאכתו נאמנה.

העיסוק בעניינים אלו הקובעים גורלות של אדם אינו יכול להיעשות כלאחר יד. משכך כל עוד אין אנו בטוחים שהמבקש יעשה מלאכתו נאמנה, אסור לנו לאפשר לו לכהן בתפקיד זה. ולפיכך אף מי שיש לו כושר לכהן כרב עיר ובוודאי הוא בעל מעלה, אך אין לכישוריו ולא כלום עם תפקיד הטוען הרבני, תפקיד זה אינו פרס על מעלתו אלא תפקיד הדורש מיומנויות, והמשולל מיומנויות אלו לא יעשה תפקידו. אין ספק שמי שעבר הבחינות ויכול לשמש רב עיר, מעלה זו תוסיף נופך לתפקיד, אך כאמור נופך ולא מהות, אם אין לו את המהות הכישורים לעסוק בתפקיד, הנופך לא יעלה ואולי אף יוריד וכעין שאמרו במנחות (דף נג ע"א):

"אמרי ליה רבנן לרבי פרידא: רבי עזרא בר בריה דרבי אבטולס דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא, אמר: מאי כולי האי? אי בר אוריין הוא יאי, אי בר אוריין ובר אבהן יאי, ואי בר אבהן ולא בר אוריין אישא תיכליה! אמרו ליה: בר אוריין הוא, אמר להו: ליעול וליתי."

מסוגיא זו משמע שאף שייחוס אבות מהווה מעלה גדולה וכלשון הגמרא אי בר אוריין ובר אבהן יאי, מעלתו אינה כשהיא לעצמה, אלא כשהוא בן תורה, יחוס אבות וזכות אבות מוסיפים נופך ומגדילים מעלתו. אבל יחוס אבות כשהוא לעצמו אין בו חשיבות ואדרבה תאכלנו אש. אף בנידון דידן מי שיש לו את הכישורים לכהן כטוען־רבני, כישורים האמורים להיבחן אובייקטיבית, הסמכתו לכהן כרב עיר תוסיף ליכולותיו, אך הסמכה זו לכשעצמה אינה ולא כלום לתפקיד זה.

היכולת לאפשר לטוען רבני להופיע לפני בי"ד, מצריכה תנאי סף לימודיים מינימליים וכפי שנקבע בסעיף 2 לתקנות הטוענים הרבניים:

2. (א) נשיא בית הדין הרבני הגדול ייתן רישיון למי שנתקיימו בו תנאים אלה:

...
(2) הוא למד, לאחר שמלאו לו 18 שנה, באחד מאלה:

(א) ישיבה, במשך ארבע שנים לפחות;

(ב) מוסד חינוכי, שהכיר בו לענין זה, בית הדין הרבני הגדול, במשך שלוש שנים לפחות, והוא זכאי לתעודת גמר של המוסד החינוכי;

(3) עמד בבחינות שערכה ועדה בוחנת שמינה נשיא בית הדין הגדול כולל בחינה בתחום המעשי של המקצוע;

תנאים אלו דומים להכשרה הנדרשת לשמש כעו"ד וכפי שנקבעו בסעיף 24 לחוק לשכת עורכי הדין, וז"ל:

24. אדם כשיר להיות עורך דין אם נתקיימו בו אלה:

(1) הוא בעל השכלה משפטית גבוהה;

(2) עבר תקופת התמחות;

(3) עמד בבחינות הלשכה;

הכל לפי המפורט בפרק זה.

ועיין שם סעיף 25ב:

25ב. (א) הועדה להכרה רשאית להכיר במכללה למשפטים לענין סעיף 25(4),
ובלבד שנתקיימו בה כל אלה:
(1) משך הלימודים אינו קצר משלוש שנים;
(2) נקבעו אמות מידה לקבלת תלמידים;
(3) היקף הלימודים דומה לנהוג בפקולטה למשפטים של מוסד להשכלה גבוהה;

ומעתה יש ללמוד הדבר מהתנאים הנצרכים בכדי להופיע לפני הערכאות האזרחיות המצריכות לימוד של מספר שנים בתחום המשפטים ניסיון מעשי ועמידה בבחינות, ולא תהיה כהנת כפונדקית ואי אפשר שהאישור לייצג לפני בית הדין יינתן כלאחר יד ובלי עמידה בתבחינים ברורים המורים שהמבקש יוכל לעשות מלאכתו נאמנה, ולפי מה שהארכנו הכושר לשמש רב עיר ודאי שאינו יכול לשמש אפילו כאחד התבחינים.

יח) פסק דין זה עוסק אמנם בתנאים הנצרכים כדי לשמש טוען רבני, ואין ספק שמי שעמד בבחינות הנצרכות יש לו עכ"פ את הכישורים המינימליים לשמש כטוען רבני. עם זאת חובתנו להוסיף תקנה נ' לתקנות הדין קובעת שעורך דין יכול לייצג צדדים בבית הדין, וז"ל:

נ. (1) כמורשה בבית-הדין כשיר לפעול

א. עורך-דין בעל רשיון לפי חוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961.

מכיוון שהארכנו בנזקים ובתקלות שיכולים להיגרם ע"י מי שאין לו את הכישורים לשמש כטוען רבני. איננו יכולים להימנע מלהתריע על התופעה הנגלית מידי יום ביומו בבתי הדין. כאמור, מי שיש לו רישיון לעריכת דין רשאי להופיע ואף מופיע בבית הדין. חלק מעורכי הדין מופיעים בבתי הדין למרות שאין להם שמץ של ידיעה בתקנות הדין, לא למדו ואינם יודעים את עמדת ההלכה בעניינים המהותיים הנידונים לפני בית הדין, טוענים שלא כעניין ומשיבים שלא כהלכה. אינם יודעים העילות לחיוב בגט, העילות לפטור מכתובה וכו'. דבר זה אינו מפתיע שהרי בפקולטות למשפטים, לא ניתנת כמעט הכשרה לגבי ההלכות והכלים השיפוטיים הנצרכים להופעה לפני בית הדין. עו"ד אלו, לא רק שאינם מביאים תועלת ללקוחותיהם אלא שפעמים רבות, אף מזיקים להם לפיכך לענ"ד חובה עלינו למצוא את הדרך להבטיח שעו"ד המופיע לפני בית הדין תהיה לו עכ"פ ההכשרה המינימלית לעזור למרשו בעניינים הנידונים לפנינו עניינים אליהם לא הוכשר כנראה במסגרת לימודיו. חובה עלינו לפעול לתיקון התקנות כדי שגם לעו"ד המופיעים לפנינו לא יהיה די בתעודה לעריכת דין, אלא חובה שיוכשרו להופיע לפני בית הדין מתוך הכרת המערכת כלליה ודיניה.

בסוף דברינו חובה עלינו לומר שעל אף השינויים של התקנות המאפשרים מתן רישיון לשמש כטוען רבני, המטילים סייגים על מתן הרשות למי שיש לו כושר לרב עיר, אנו סבורים שלא די בתיקון הנ"ל שנקבע (אך עדיין לא קיבל תוקף חוקי), שהרי אין הוא מרפא את הבעייתיות הגדולה שבסעיף זה. מלבד זאת, לאור העולה מהאמור לעיל, בפועל לא ניתן לתת אשור לשמש כטוען רבני למי שכשיר לשמש כרב

עיר. אלא אם יתקיימו בו סעיפים אחרים של התקנות (עבר בחינות לדיונות, בחינות בתחום המעשי), ואם כן יש בהשארת סעיף זה משום הטעייה וגרימת תוחלת ממושכה ועוגמת נפש לת"ח שיהיו מן הצועקים ולא נענים. לכן לענ"ד יש לבטל סעיף זה באופן מוחלט.

המסקנות העולות מכול האמור לעיל:
1. הכישורים הנצרכים לצורך קבלת כושר לרב עיר הם ידיעות באו"ח ויו"ד אינם רלוונטיים לידיעות הנצרכות להיות טוען רבני שהם באהע"ז, חו"מ והשכלה משפטית מינימלית.

2. מצינו בדברי חז"ל דרגות שונות של ת"ח, ולא כל ת"ח בקי בכל מקצועות התורה.

3. בזמן חז"ל היו צריכים סמיכה להורות בעניין איסור והיתר או"ח, יו"ד וסמיכה נוספת על מנת לדון בענייני חו"מ ואבהע"ז.

4. גם בזמן שהייתה סמיכה, סמכו דיינים לדון ולהורות רק בחלק מחלקי התורה ולא בכל עניינים של תורה.

5. לדעת הרמב"ם גם סמיכה לדברים יחידים הינה רק למי שיודע את כל התורה ויכול להורות בכל ענייני תורה.

6. בזמן הזה שאין סמיכה אלא קבלת רשות, נותנים רשות להורות בחלק מענייני התורה, אף שאין יכול להורות בעניינים אחרים.

7. אם סמכו מי שאינו ראוי לסמיכה, לא תחול הסמיכה, והוא הדין בזמן הזה מתן רשות להורות למי שאין לו את הכישורים לא יועיל.

8. אין למנות דיין על סמך שילמד לאחר מינויו.

9. הממנה דיין שאינו ראוי וטעה בדין הממנה נחשב מטה דין.

10. מעיקר הדין מינוי מורשה לעו"ד או טוען רבני אינו רצוי, וצריכים שבעל הדין יטען בעצמו.

11. רוב ככל הראשונים סוברים שכשיש צורך להציל עשוק מיד עושקו, כגון שגרים במקומות רחוקים זה מזה אפשר למנות מורשה, ואדרבה יש מצוה בדבר.

12. מטעם זה התירו האחרונים למנות טוען רבני, כשבעל הדין אינו יודע הלכה וטוען רבני יטען עבורו טענות עובדתיות והלכתיות כדי שדבריו ישמעו.

13. בכל מקרה בעל הדין צריך להרצות טענותיו תחילה, ורק לאחר מכן ירחיב הטוען הרבני ויפרש דבריו.

14. מינוי טוען רבני ימנע מבית הדין את הצורך לפתוח פה לאילם.

15. תפקידו של טוען רבני לשקף לצדדים מצבם המשפטי, שיקוף שיוכל להרגיע המריבות על מנת להגיע לפשרה ולהוצאת הדין לאמיתו.

16. מי שאין לו הידיעות ההלכתיות והכישורים לכהן כטוען-רבני לא יוכל למלא המטלות האמורות לעיל.

17. הפוסקים ציינו את התופעה שהיו מורשים שהתמנו למרות שלא היו בקיאים בהלכה, היו שניסו לשבש את ההלכה והדין ולעומתם היו מורשים שסייעו לבית הדין להוציא הדין לאמיתו. חובת בית הדין למנוע ממי שאינו ראוי להתמנות כמורשה.

18. בית הדין לא יוכל לתת רישיון לכהן כטוען רבני למי שאין לו את הכישורים לייצג מפני שבמתן רשות זה הוא מטעה את הציבור.

19. נתינת רישיון לכהן כטוען רבני מוגבלת בזמן (אם מקבל הרישיון לא משמש בתפקיד בפועל), הרישיון תלוי ביכולותיו לייצג.

20. מי שלא עמד בבחינות הייחודיות הנצרכות כדי לשמש טוען רבני, וההרשאה הניתנת לו הינה על סמך בחינות אחרות שערך, לא יהיה עדיף מהמוזכר בסעיף 19, ומתן הרשות מותנה בזמן שעבר מאז ערך בחינותיו.

21. לבית הדין הגדול רשות לתת אישור לכהן כטוען רבני למי שלא עבר בחינות, אך חובתנו למנוע מתן אישור ממי שאינו עומד בקריטריונים שנקבעו ע"י חברי בית הדין הגדול באלול תשע"ו, אף שתקנות אלו עדיין לא פורסמו רשמית.

22. מכיוון שהעניינים הנצרכים לצורך קבלת כושר לרב עיר אינם רלוונטיים לידיעות הנצרכות לשמש כטוען רבני, המחזיק תעודה זו לכשעצמה אין בה הוכחה כלשהי ליכולתו לשמש כטוען רבני, לפיכך אין לאשר לו לשמש בתפקיד זה מהטעמים דלהלן:

א. אין סומכים ואין נותנים רשות לדון למי שאינו יודע, והוא הדין בכל מינוי אחר.
ב. אין ממנים מינוי כלשהו למי שאינו ראוי על מנת שילמד.
ג. הממנה מי שאינו ראוי התקלות היוצאות מתחת ידו מתייחסות לממנה.
ד. חובתנו לבדוק שהמקבל רשות לשמש טוען רבני יודע ההלכות, הידיעות המשפטיות ויש לו את היכולת לייצג.
ה. תפקיד טוען רבני, לטעון טענות נכונות, להשקיט המריבות, לפתוח פה לאילם כדי לחסוך מהדין לעשות כן ועל מנת שלא לחסום את הצד השני, להסביר למשלחו מהו מצבו המשפטי. מי שלא למד עניינים אלו לא יוכל לקיים המטלות האמורות.
ו. מתן אישור במקרה זה הינה הטעיית הציבור שכביכול יוכל למלא התפקיד.
ז. מי שלא למד עניינים אלו לא עדיף ממי שלמד ועברו מספר שנים שאף אם קיבל אישור פקע האישור.

23. לאור האמור יש לפעול לביטול סעיף 5(א)(2) המאפשר לתת אישור לשמש כטוען רבני למי שכשיר לשמש כרב עיר.

הרב שלמה שפירא

מצטרפים למסקנות.

הרב יצחק אלמליח הרב אליהו הישריק

נפסק כאמור לעיל.

פסק הדין מותר לפרסום לאחר השמטת פרטי הזהוי של המבקש.

ניתן ביום כ"ג באדר התשע"ז (21/03/2017).

הרב שלמה שפירא

הרב אליהו הישריק

הרב יצחק אלמליח